

5. Szövegszintű jelentésképzés a fordításban

CS. JÓNÁS ERZSÉBET

1. Bevezetés

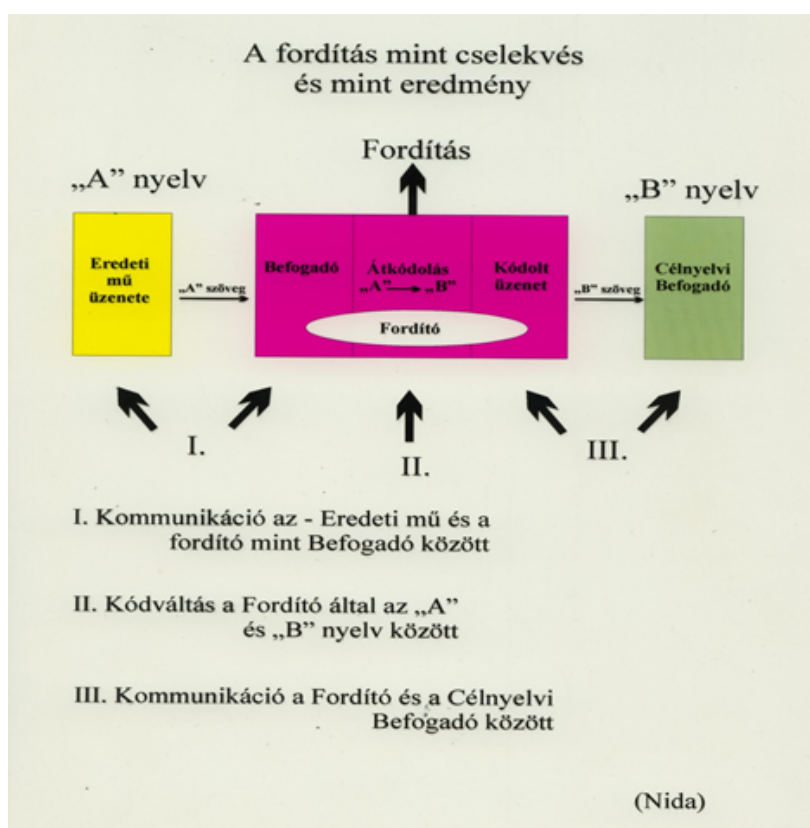
A fordítói gyakorlat és a fordításelmélet szembesítése – Petőfi S. János terminológiájával élve – a szöveg multidiszciplináris makro- és mikroszintű megközelítését igényli. A fordítás kommunikációs kódváltás. Foglalkozni kell a fordítással mint nyelvek és kultúrák közötti szemiotikai megfeleltetéssel. A fordítás szemantikáján belül vizsgálnunk kell az ekvivalencia típusait, a szövegműfajok és a szövegtípusok fordíthatóságát. A fordítás pragmatikája sorra veszi a dinamikus és a formális jelentésképzés lehetőségeit. A narratológia áttekintést ad a szövegszintekről, a kapcsolódó más tudományterületek jelentésképző folyamatot segítő elemeiről. A fordításstiliztika a technikai átváltási műveletekre és a funkcionális stílusokra hívja fel a figyelmet. Dolgozatunkban Örkény István egypercesei közül az *IN MEMORIAM DR. K. H. G.* című novellának az orosz és ukrán fordításaiban a szövegszintű jelentésképzés összetevőit vizsgáljuk.

2. A fordítás fogalmi kerete

A fordítás nem más, mint alapvetően fogalmi szerkezetek, vagyis konceptusok leképezése egy forrásnyelvi konstrukcióból egy célnyelvi konstrukcióba. Ez a morfoszintaktikai, fonológiai és pragmatikai vonatkozású művelet tartalmazza azokat a kulturológiai mozzanatokat is, amelyek a célnyelvi megértéshez nélkülözhetetlenek (Tolcsvai Nagy 2010: 153). A fordítás szövegegészek nyelvi és kommunikatív közvetítő átültetése egyik kultúrából a másikba. A fordítás cselekvési folyamat és annak produktuma. A fordítás az interkulturális verbális kommunikáció létezmódja. A fordítás „fövenyre épített ház”, mert dinamikusan változó entitás. A *fordítás* szó jelentése a magyarban egyszerre cselekvés és produktum. Beszélhetünk intralinvális és interlingvális fordításról. Az első ugyanazon nyelven belüli, valójában értelmező átültetés. Ilyen például, ha valamely szaknyelvi szöveget köznyelvre „fordítunk”. A második a nyelvek és kultúrák közötti közvetítést jelenti. Érthetjük úgy, hogy az a cselekvéssor, ahogyan átültetjük a szöveget egyik nyelvről a másikra, s értelmezhető úgy is, hogy az a kész szöveg, amely más nyelven jeleníti meg ugyanazt, ami az eredeti volt. A fordítás nemcsak dinamikus, hanem kreatív és intuitív tevékenység is egyszerre,

mivel a fordító nemcsak „átkódol”, hanem értelmező befogadóként és célnyelvi szövegalkotóként két kultúra világában teremt közvetítő kapcsolatot. A szakírók közül sokan a fordítás két fő területére gondolva a műfordítást művészetnek, a szakfordítást mesterségnek tartják. A fordítás folyamata azonban mindig ugyanúgy összetett kommunikatív cselekvéssor.

A fordításnak három fázisát különböztethetjük meg. Az első az idegen szöveg befogadásának mentális szakasza a fordító részéről. A második az átkódolás művelete, amelyben nem csupán a nyelvi jelek átkódolása történik meg, hanem a szinonimák kiválasztásának, a kulturális beágyazottság hasonlóságainak és különbözőségeinek a figyelembevétel. A fordítás harmadik fázisa a célnyelvi szövegnek mint produktumnak a megszületése (vö. Nida 1964, 1. ábra).

1. ábra: A fordítás mint cselekvés és mint eredmény

A harmadik fázis végén azonban még egy tényezővel kell számolnunk. Ez pedig a célnyelvi befogadó mentális jelentésképző, értelmező jelenléte. A fordítás célnyelvi produktumát a saját befogadói horizontján jelentéssel kell felruházni. Ez a jelentésképzés ideális esetben közel áll a forrásnyelvi szerző és a

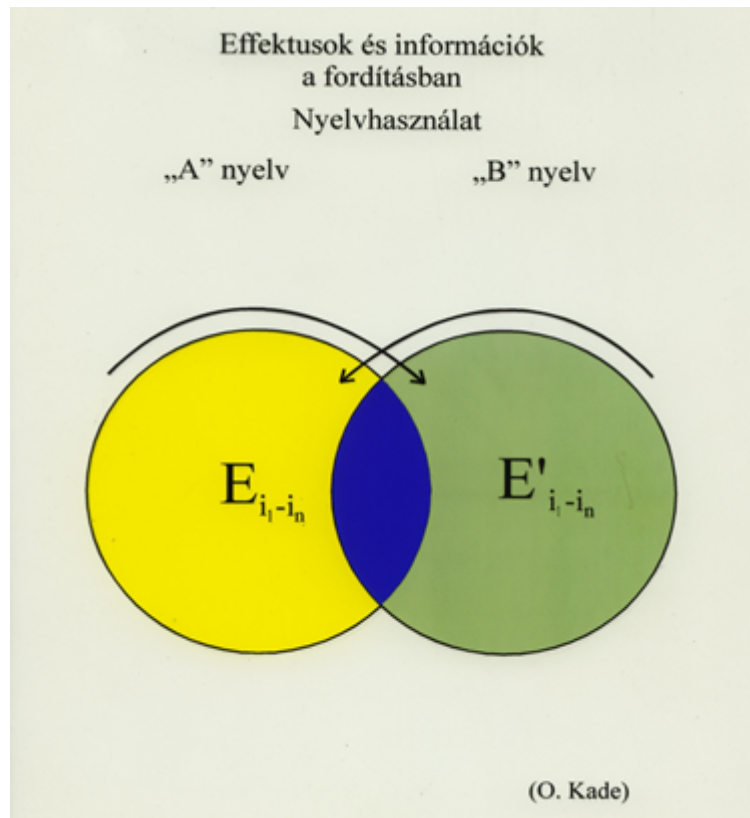
fordító szándékához, de az is előfordulhat, hogy valami akadályozza ezt a közelséget. Az ok nem minden esetben nyelvi jellegű. Következhet abból is, hogy a befogadó valóságélménye, tapasztalása más, mint ami a forrásnyelvi nyelvhasználati kultúrában jellemző. Vagy olyan nyelvi fordulat, lexéma, amely szerepel a célnyelvi szövegben, de értelmezhetetlen a befogadó számára. Ez a jelenség saját anyanyelven is gyakori, amikor nyelvi emlékeknek számító, archaikus elemeket tartalmazó írásokat olvasunk. Hiába képez esztétikai értéket kulturális emlékezetünk jeles összetevője, ha, mondjuk, a mai fiatal olvasó az idegen szavak, fogalmak miatt nem jut hozzá ezekhez az értékekhez. A befogadásesztétika kapcsán Umberto Eco író és esztéta által bevezetett „nyitott mű” fogalma azt jelenti, hogy bármely alkotás a mindenkori befogadó értelmezésében fejeződik be. A fordító ezt a befogadói horizontot próbálja képviselni, amikor cselekvésével az optimális célnyelvi produktumot célozza meg (vö. Eco 1998).

3. Az egyenértékűségekre való törekvés

Az egyenértékűségekre való törekvés a fordítás mindenkori célja, de közben tudnunk kell, hogy nincs teljes megfeleltetés a különböző nyelveket alkotó szavak között. A kultúrák is jelentős mértékben eltérnek egymástól, sőt egy nyelven belül is a nyelvhasználat árnyalatai más és más jelentéstartalmakat fednek. Roman Jakobson megállapítja, hogy a fordítás két azonos közlemény két különböző kódban. Ezt az igazságtartalmat árnyalja az a tapasztalás, hogy a megismerés alapján a valóság az entitások osztályozásában, terminológiájában jelentős különbséget mutat (vö. Jakobson 1972). Sőt a nyelvek szerkezeti struktúrái is különbözőek. Az egyik statikus, a másik dinamikus valóságsszemléletű. Ilyenkor a fordító széles körű nyelvismeretére van szükség, a nyelvtanuló pedig a keretalapú szótárakból igazodhat el. Vannak esetek, amikor a legjobb szótár se nyújt megfelelő segítséget. A keretalapú szótár szituációba ágyazva magyarázza el a lexikális elem szemantikai rétegeit (Andor 2005). Az igazi kihívás a magasabb fordítási szinteken a szókapcsolatok, a mondatok, a bekezdések és a teljes szöveg szintjén jelentkezik, amikor egyértelműségről már nem a szótár, hanem a fordító „hozzaértése”, szakterületi kompetenciája alapján beszélhetünk. Beszelnünk kell a fordításban alkalmazott honosítás mellett az idegenítés kérdéséről is.

A fordítás kommunikációs kódváltás. Foglalkozni kell a fordítással mint nyelvek és kultúrák közötti szemiotikai megfeleltetéssel. A fordítás jelentéstannán, szemantikáján belül vizsgálnunk kell az ekvivalencia típusait, a szövegműfajok és a szövegtípusok fordíthatóságát. A fordítás nyelvhasználata, pragmatikája sorra veszi a dinamikus és a formális jelentésképzés lehetőségeit. A szöveg-tan, a textológia áttekintést ad a szövegszintekről, a kapcsolódó más tudományterületek jelentésképző folyamatot segítő elemeiről. A fordításstiszta a technikai átváltási műveletekre és a funkcionális stílusokra hívja fel a figyelmet.

Mindezek tudományterületileg elkülöníthetők, jól kidolgozott tapasztalásokat rögzítenek azokról az effektusokról, az effektusok működésének szabályszerűségeiről, amelyek két nyelv között működnek. A fordító a végtelen számú információt tartalmazó hatáselemek ($E_{i_1 \dots i_n}$) közül a relevánsakat sorra veszi, s mintha két nagy malomkerék zárná magába, a fordítandó szövegvilágot és a célnyelvi szövegvilágot egymás felé próbálja forgatni (2. ábra).

2. ábra: Effektusok és információk a fordításban

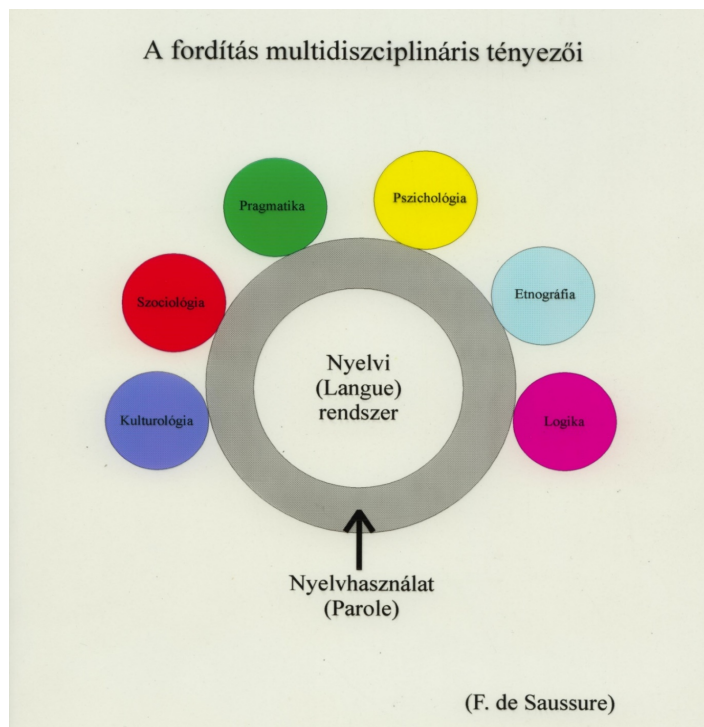
A tökéletes megfeleltetés soha nem sikerülhet, de a rá való törekvés sajátos jelenséget, az újr fordítás kényszerét váltja ki (Kade 1968). Itt lép be a temporalitás társadalmi jelenléte. A különböző korok, a különböző nemzedékek egy adott kultúrán belül is saját világlátásukat, nyelvhasználatukat, ténybeli ismereteiket mozgásba hozva gyürkőznek neki az újabb és újabb fordításbeli szövegvariánsoknak azt gondolva, hogy a forrásnyelvi invariáns szövegnek az adekvát, ekvivalens megfelelőjét az előzőeknél tökéletesebben találják meg. Külön tudományterülethez tartozik az, amikor azt vizsgáljuk, hogy a fordító egyéni stílusa, például költői nyelve hogyan köszön vissza a fordításaiban. Ez a poétikai vizsgálódás nem befo-

Szövegszintű jelentésképzés a fordításban

lyásolja azt a szándékot, hogy a fordító az eredetihez legközelebb álló szövegvariáns elkészítésére vállalkozik. A célul kitűzött tökéletesség mindenkor csupán eszmei, viszonylagos, hiszen egy újabb kor fordítói eltérő variánsokat tehetnek le az asztalra a saját befogadói horizontjuk függvényében.

4. A fordítás multidiszciplináris tényezői

A befogadói horizont azt az ismeretszintet, tapasztalati tudást jelenti, amely szorosan kapcsolódik a világismeretünkhöz, világlátásunkhoz, s amely a kommunikáció nyelvi szintjén a nyelvhasználatunkban leképeződik. A társadalmi ismereteinkkel a társadalomtudományok, a szociológia, a történelem, a viselkedéstudomány stb. foglalkozik. Másképp köszön egy angol, másképp egy magyar ember. Másképp egy idős, másképp egy fiatal stb. A szemiotika a környezetünk jelentésközvetítő elemeit veszi sorra: a köszönés során milyen jelzéseket küld a testbeszéd, s ezekre hogyan kell reagálni az adott szituációban. A pszichológia, az etnográfia, a pragmatika, a logika és jónéhány más tudományterület kultúránként eltérő jegyeket tárhat fel. Ezeket a nyelvhasználat pragmatikai oldalán figyelembe veszi a beszélő, de ugyanúgy figyelembe veszi a fordító is, amikor a forrásnyelvi szövegegész elemeit a célnyelvi közeg világában helyezi el (3. ábra).

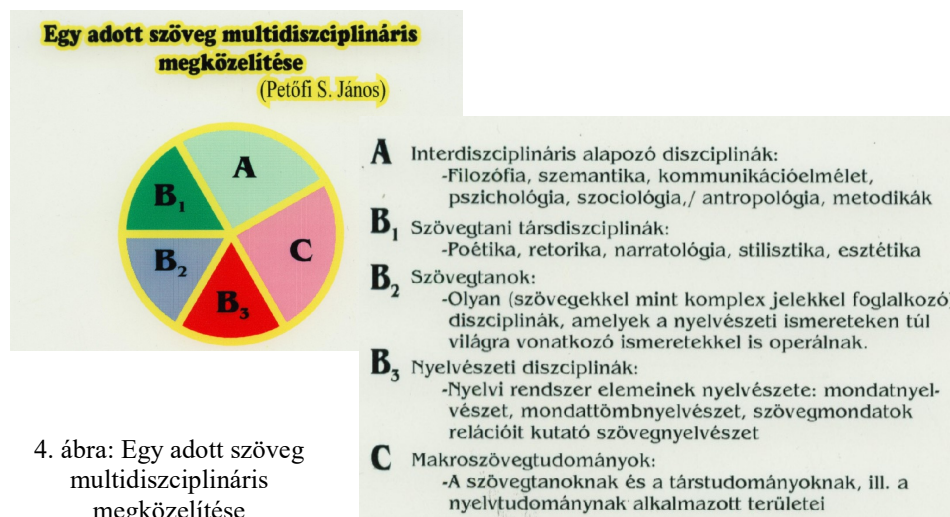

3. ábra: A fordítás multidiszciplináris tényezői

Ezek számbavétele és a különbségek tudatos rögzítése azért fontos, mert a befogadó egy másik nyelv kulturális közegében más jelentést tulajdoníthat egy adott jelnek akár azon a szinten is, hogy helyénvaló vagy elvetendő lehet a használata. Az angol *What's up?* érdeklődést egy magyar idősebb beszélő nem érezné megfelelő kérdésnek hogyléte felől. A *Hogy tetszik lenni?* az adott helyzetben kommunikatív szempontból már inkább adekvát lehet, s az életkorbeli különbségre tekintettel angolul is a *How are things going?* a megfelelő. Viszont a tetszikelés speciálisan magyar nyelvhasználatának stílusárnyalatát ez se tudja visszaadni (Domonkosi 2002: 202–206). A francia nyelvész, F. de Saussure már a 20. század első felében megkülönböztette a nyelvhasználatbeli beszélt nyelvet befolyásoló tényezők tudományterületeit a szűkebben vett nyelvi rendszerétől (de Saussure 1997).

5. A fordítástudomány társtudományai

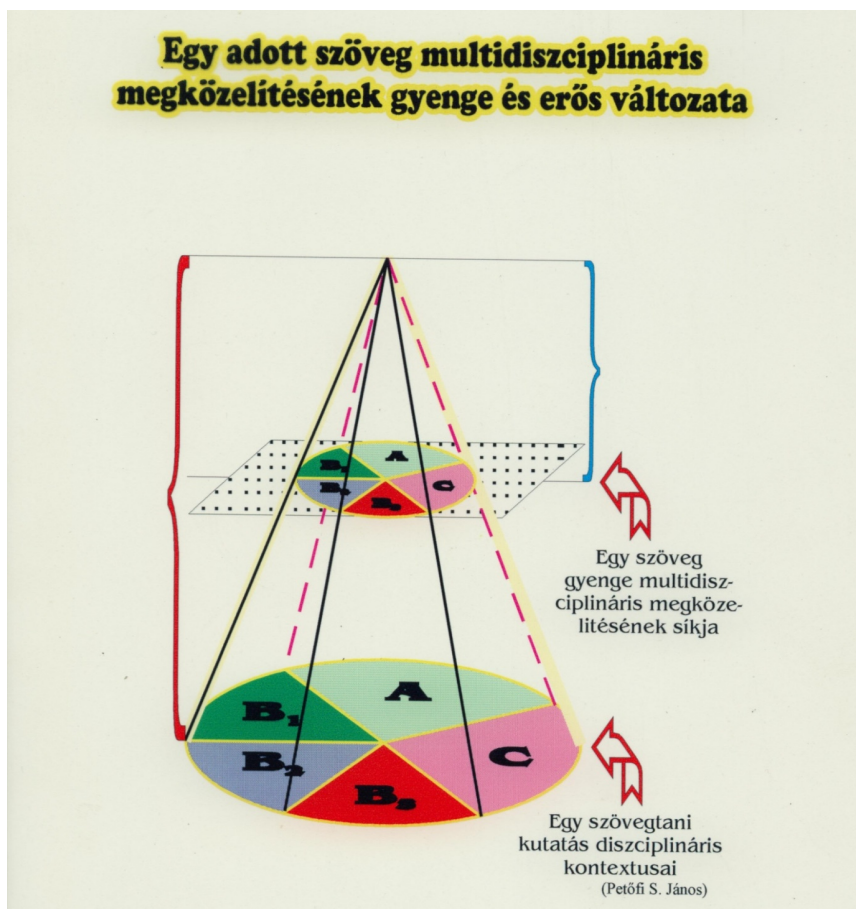
Petőfi S. János magyar matematikai nyelvész a szövegek megközelítésének rendkívüli összetettségét szemléletesen mutatja be ábráival. A fordítás tudományos vizsgálatához alapozó és nyelvtudományi diszciplínákat sorakoztat fel. Minden szövegműfaj esetében ezekig az alapokig kell lefűrni, ha a szöveg jelentésrétegeire, szerkezeti, működési mechanizmusra vagyunk kíváncsiak. Ezek természetesen akkor is fontosak egy fordító számára, ha nem iskolai körülmények között, hanem autodidakta módon vagy tapasztalati úton jut el hozzájuk (4. ábra). Alapozó tudományok ezek szerint a filozófia, a kommunikációelmélet, a pszichológia, a szociológia, a kulturális antropológia. Nyelvészeti tudományok a szűkebben vett nyelvészeti diszciplínák, a komplex jeleket elemző tudományok, a tágabb értelemben vett szövegtanok és a makro-szövegtudományok, amelyek mindezeknek a módszertanát tárják fel (Petőfi S. 2004).

4. ábra: Egy adott szöveg multidiszciplináris megközelítése

Szövegszintű jelentésképzés a fordításban

Petőfi S. a szövegmegközelítés mélységét tekintve megkülönbözteti a „gyenge” és az „erős” változatot. A fordítástudomány alap- és társtudományai olyan mennyiségű információt ölelnek fel, hogy ezek teljes befogadása szinte lehetetlen lenne oktatási vagy kutatási keretek között. Ezért jogos egy kevesebb ismeretanyagot felölelő metszetet megcélózni akár az akadémiai, az oktatási, a szakmai felkészítésben, akár az egyéni felkészülésben. A teoretikusan megcélzott „erős” megközelítés mélysége nem abszolútizálható, hiszen az ismeretek köre egyre szélesedik, az információk száma mindig meghaladja a korábbiakat (5. ábra).

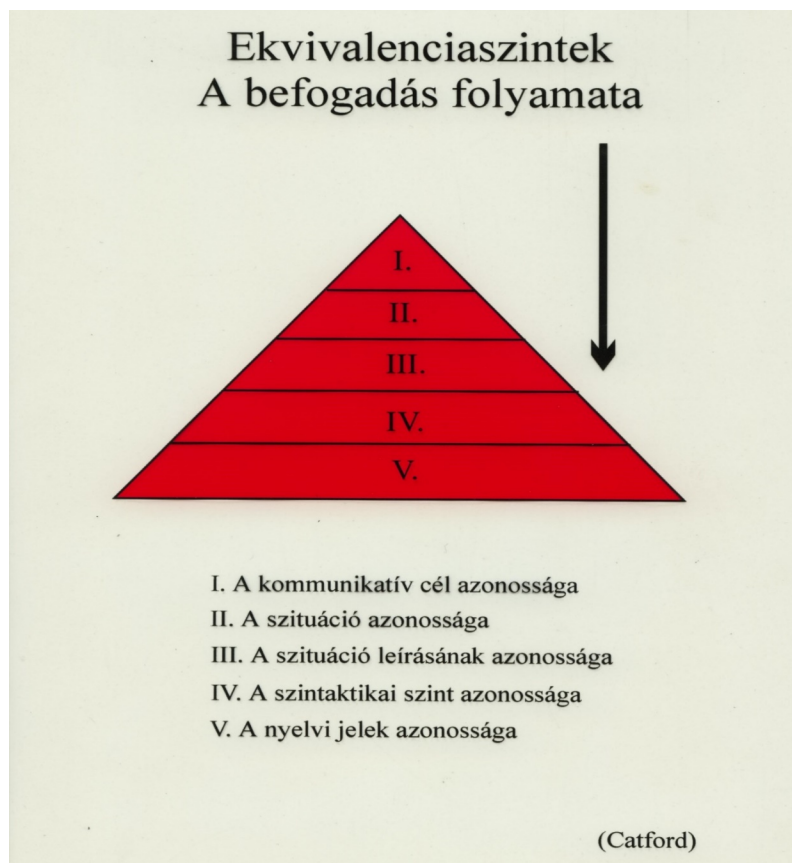

5. ábra: Egy adott szöveg multidiszciplináris megközelítésének gyenge és erős változata

6. Ekvivalenciaszintek a szöveg befogadása és felépítése során

A fordítástudomány egyik meghatározó képviselője, a skót J. C. Carford az egyenértékűség vizsgálatakor különböző ekvivalenciaszinteket különböztet meg

a legáltalánosabb benyomástól kiindulva a legkisebb nyelvi egységek megfeleltetéséig (Catford 1965). A fordítás fázisait figyelembe véve ezeknek az ekvivalenciaszinteknek a működési mechanizmusát elkülöníthetjük a forrásnyelvi szöveg befogadásának és a fordítás szövegépítésének rendszerében. Attól kezdve, hogy a fordító kézbe véve elkezd olvasni a szöveget, egészen odáig, hogy kiadja a kezéből a célnyelvi produktumot (6. ábra).

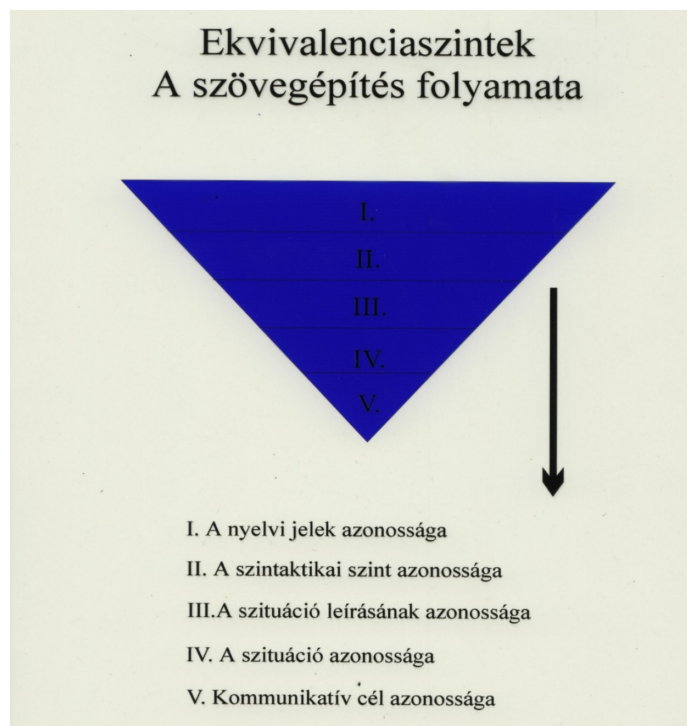

6. ábra: Ekvivalenciaszintek – A befogadás folyamata

A legalapvetőbb a szöveg kommunikatív céljának felismerése: szakszövegről vagy irodalmi szövegről van-e szó; ezentúl milyen műnem, műfaj sajátosságait mutatja a szöveg. Minden további fordítói döntés ezek függvényében történik. A kommunikatív szituáció felismerése azt jelenti, hogy a fordító a befogadói kultúrában párhuzamba tud-e állítani azonos szituációt, például a köszönés, a bemutatkozás helyzetét adott társadalmi státuszhoz, korosztályhoz, férfi–nő viszonylatához kötve. A szituáció leírása alapján talál-e azonosságot, vagy arra kell-e ké-

Szövegszintű jelentésképzés a fordításban

szülnie, hogy a célnyelvi befogadó számára valamit „honosítani” vagy éppen „idegeníteni” kell? A szorosan vett nyelvi szint – a mondatszerkezeti, szintaktikai megoldások és a lexémák, szinonimák nyelvi jeleinek a megválasztása – attól függ, hogy befogadói minőségében ezeken a szinteken a fordító milyen azonosságokat, különbözőségeket fedez fel a forrásnyelvi szövegben. Az ekvivalenciaszintek a célnyelvi szöveg, a fordítás produktumának létrehozása során fordított sorrendben működnek (7. ábra). Hiszen a fordító nyelvi elemekkel dolgozik. Kiválasztásukkal, mondatokba rendezésükkel adja meg az adott szituáció leírását, hogy a célnyelvi olvasó felismerhesse a szóban forgó szituációt, s azonosítani tudja a kommunikatív célt, amellyel az idegen szerző alkotása létrejött, egyetlen szövegműben csúcsosodik ki (Catford 1965).

7. ábra: Ekvivalenciaszintek – A szövegépítés folyamata

Klaudy Kinga több munkájában (Klaudy 1997, 1999, 2013) részletesen elemzi a különböző fordítástudományi ekvivalenciaelveket. Több fordításkutató hivatkozik ezekre (vö. Lőrincz 2018). Az ekvivalenciaelméletek így csoportosíthatók:

1. A fordításelméleti kutatók egy csoportja az ekvivalenciát a fordítás feltételének tartja. Az ő fordításdefiníciójuk alapján az ekvivalencia azt jelenti, hogy a

forrásnyelvi szöveg egyértelműen helyettesíthető a vele nyelvi és nem nyelvi szempontból egyaránt azonos célnyelvi szöveggel. Ez azonban egyúttal feltételezi az abszolút vagy totális fordítások létét is.

2. A másik megközelítés szerint az ekvivalencia sohasem lehet teljes, így abszolút fordítások sincsenek. Ezen az irányzaton belül is két altípust különböztethetünk meg.

A normatív irányzat előírja, hogy a fordítónak mit kell tennie ahhoz, hogy a forrásnyelvi szöveggel ekvivalens fordítást hozzon létre. Az irányzat onnan kapta a nevét, hogy a fordító a forrásnyelvi szöveget tartja követendő normának. Ennek az irányzatnak a legfontosabb képviselői Fjodorov és Barhudarov. A normatív ekvivalenciafelfogások, bár több ponton eltérnek egymástól, annyiban hasonlítanak, hogy valamiféle norma felállítására törekednek.

A másik ismert irányzat a deskriptív (leíró), amely nagyszámú fordítás elemzéséből levont következtetések alapján írja le az ekvivalencia feltételeit. Ennek az irányzatnak a legismertebb képviselői Revzin, Rozencvejg, Catford, Komisszarov.

3. Újabb lehetőséget kínál E. Nida, amerikai nyelvész, aki kétféle ekvivalencia-viszonyt különböztet meg: formális ekvivalenciát és dinamikus ekvivalenciát.

Formális ekvivalencián a szerző a célnyelvi szöveg formahűségét érti a forrásnyelvi szöveghez viszonyítva. A formális megfeleltetések a következő alapvető egységeket érintik: a szöveg grammatikai szintje, valamint a szókincs elemei, ezen belül például a szakkifejezések és az ún. lexikailag kötött szerkezetek (idiómák, frazémák stb.). Nida szerint például a szólások fordításakor arra is ügyelni kell, hogy azonos szófajú célnyelvi szavakkal adja vissza a fordító a forrásnyelvi szöveg szavait. Nem változtathat a mondathatárokon, a bekezdéseken, sőt a központosítást is azonos módon kell visszaadnia.

A dinamikus ekvivalencia megteremtése érdekében a fordító a célnyelvi befogadót tartja szem előtt. A dinamikus ekvivalens fordítás a „legközelebbi természetes ekvivalense” (the closest natural equivalent) a forrásnyelvi szövegnek. A „természetes” fordítás létrehozása érdekében a fordítónak szem előtt kell tartania a befogadó nyelvet és kultúrát a maga egészében, az adott szöveg kontextusát, a célnyelvi befogadót (Nida 1964: 167, idézi Klaudy 1997: 76). Nida mint lefordítandó többletinformációt az eredeti szöveg stílusát is figyelembe veszi. Az ő nyomán a dinamikus ekvivalens fordításokat az azonos hatást keltő, azonos befogadói reakciót kiváltó fordításokkal szokták azonosítani. Az azonos befogadói reakció azonban nehezen programozható, kiváltképp olyan szövegek esetében, amelyeknek a keletkezése és a fordításaik megszületése között nagy időbeli eltérések vannak. Ezért is van szükség például a szépirodalmi szövegek időnkénti újrafordítására. Nida dinamikus ekvivalenciafelfogásában is felfedezhetjük már a kommunikatív ekvivalencia (vö. Popovič 1980) lényeges elemeit.

4. Catford formális és a szövegekvalenciát különböztetett meg. A formális ekvivalencia alapja bármely célnyelvi kategória lehet, amely ugyanazt a funkciót tölti be a célnyelv rendszerében, mint a neki megfelelő forrásnyelvi kategória a forrásnyelvében. Ismert tény, hogy ugyanazt a grammatikai kategóriát többnyire más típusú morfémákkal fejezik ki az eltérő típusú nyelvek. Például az angol, a francia, az orosz prepozícióknak a magyar nyelvben a viszonyragok felelnek meg. A szövegekvalencia Catfordnál a két szövegegész megfeleltetését jelenti, ez a később keletkezett kommunikatív ekvivalenciával rokon fogalom, amely a szöveg egyes részeinek módosulásait is megengedi annak érdekében, hogy az egész szöveg kommunikatív üzenete átkerüljön a célnyelvi szövegbe.

5. A funkcionális ekvivalencia Klaudy Kinga nevéhez kötődik. Klaudy felfogása szerint lényeges szempont, hogy „a célnyelvi szöveg ugyanolyan szerepet töltjön be a célnyelvi olvasók körében, mint amelyet a forrásnyelvi szöveg betöltött a forrásnyelvi olvasók körében” (Klaudy 1997: 82). Ez tulajdonképpen azonos Catford ekvivalenciafelfogásával. Itt is utalnunk kell arra, hogy az irodalmi fordításelméletekben napjainkban ez a felfogás nyer egyre inkább teret, amikor a domesztikáló, illetve a naturalizáló fordításokról esik szó. Egyre közelebb kerülnek a fordítástudomány ekvivalenciaértelmezései a Petőfi S. János által körbejárt szövegvizsgálat tágabb multidiszciplináris ismereti köréhez.

A különböző ekvivalenciafelfogások közül az ekvivalenciát a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg közötti feltételezett viszonyként értelmező felfogás a kulturális elfogadhatóságon keresztül visz legközelebb a különböző szövegtípusokhoz tartozó szövegek egyenértékűségi viszonyának meghatározásához (vö. Albert 2003: 77).

7. A fordítás „fővenyre épített ház”?

A fordítás „fővenyre épített ház”. Albert Sándor választotta ezt a Máté evangéliumából vett metaforát a fordítás jellemzésére. A metaforikus kép a Károli Gáspár-féle bibliafordításból való (Máté 6. 26.), s jól tükrözi, hogy a fordítás a folyamatában és az eredményében olyan dinamikus entitás, amelynek mozgását a temporalitás, a szociokulturális háttér, a nyelvállapot, a nyelvhasználat és a befogadói horizont határozza meg (Albert 2011). Dinamikus entitás, mert az újrafordítások kényszere miatt változó, mozgó elemeket is tartalmaz. A temporalitás függvénye, mert koronként a befogadási horizont mentén az időbeliség új fordítási döntéseket kíván. Ezeket az adott olvasói közönség szociokulturális nyelvállapotát figyelembe véve hozza meg a fordító. A nyelvhasználat a stílusesszközök pragmatikai „ernyőjét” borítja a mindenkori szinonimaválasztás feladatára (Tátrai 2012). Kinek? Mit? Mikor? Hogyan? Ezekre a kérdésekre válaszolva jön létre a fordítás produktuma, amely mindenkor egy adott kor, kultúra, mentális vi-

láglatás lenyomata. Ennek a fordítói munkának a segítségét végzi el a fordítás-tudomány a praktikumot támogató elméleti háttér biztosításával.

A szövegekvivalencia nyelvi jelekben megmutatkozó szintjén a szinonimitást vizsgálva megállapíthatjuk, hogy lexikális és stilisztikai elemek kulturális asszociációi mindenkor meghatározzák a fordító szóválasztását. Az érzelmi-tudati asszociációk egyaránt szűkíthetők és szélesíthetők az eredeti szöveghez képest az interpretáció szemantikai tartományait azon túl is, hogy tudjuk, a világról alkotott kép nyelvben realizált szimbolikus rögzítése az adott nyelvi gondolkodásnak megfelelően nyelvenként változik. Mi most nem ezzel a valóság szemléletet tükröző lexikális szinttel, hanem a fordítói világlátás saját társadalom-lélektani mentális háttere által meghatározott asszociációs bázisával, a stílussal foglalkozunk. A gondolatalkozatokkal átszőtt szövegszerkezetek ugyanis a legegyszerűbb helyzetekben is csak a saját kulturális kompetencia meghatározottságában képesek működésbe lépni. Az alábbiakban Örkény István egyperces novellái közül az egyik orosz fordítását vizsgáljuk meg a jelentésképzés sajátosságait középpontba állítva.

8. A groteszk szövegértelmezése a fordításban. Örkény *IN MEMORIAM DR. K. H. G.* című egyperces novellája oroszul

Örkény egypercesei a groteszkre épülnek. A groteszk esztétikai minőségként eredete szerint a komikum egyik fajtájának tekinthető. Benne a szélsőségesen össze nem illő elemek bizarr társítását találjuk, amely egyszerre kelt nevetséges és borzongató hatást. A groteszk társítja a tragikumot és a komikumot. A komikus hiba, az össze nem illő elemek társítása benne nem oldódik fel, mint a komikum tiszta formáiban, hanem önmagában is központi helyet foglal el. Feloldatlan és feloldhatatlan marad, s a bizarrságának megfelelő világszemléletet fejez ki. Életre hívója az elidegenedettség, amelyből a szorongás, a félelem, a kétségbeesés látomásos megjelenítése következik. A groteszk nyitott és sokarcú, jóllehet világszemléleti vonatkozásai jól körvonalazhatóak. A groteszket nálunk az 1960-as években épp Örkény István tette népszerűvé, részben az *Egyperces novellák* füzérével, amelynek darabjai először heti rendszerességgel – nem kevésbé groteszk módon – nem irodalmi folyóiratban, hanem a *Füles* rejtvényűjságban jelentek meg. A groteszkre építette drámáit is, amelyek közül először a *Tóthék* című darab (1967), majd híres kisregény- és filmváltozata hívta fel magára a figyelmet.

Örkény István (1912–1979) rövid groteszk írásai, az *Egyperces novellák* Tatyjana Voronkina¹ tolmácsolásában 2000-ben kerültek az orosz olvasók kezébe. Az egypercesekből az *IN MEMORIAM DR. K. H. G.* című miniatűr fordítását azzal a céllal választottuk ki, hogy rajta keresztül kövessük nyomon a fordí-

¹ Tatyjana Voronkinát Örkény és a magyar irodalom tolmácsolásáért 2013 szeptemberében Moszkvában Magyar Rapszódia-díjjal tüntették ki.

tás kettős jellegét, amely fontos érintkezési pontokat mutat a pszicholingvisztika néhány területével. A fordítás egyrészt kommunikatív folyamat, a nyelvi paradigmák szabályai szerint működő, megfelelő transzformációkkal történő információátadás. A fordítás – és megkülönböztetetten a műfordítás – másrészt szemiotikai produktum, egyetlen jel, amely tükrözi a fordító sajátos szövegértelmezését, kulturális, esztétikai beállítódását. A beszédértelmezés és -produkciónál pszicholingvisztikai megközelítése a művészetpszichológiával együtt a fordításbeli szövegértés és -alkotás leírásához kapcsolódik (vö. Róka 2002: 9–32).

Az *IN MEMORIAM DR. K. H. G.* semleges stílusú rövid párbeszéd. A foglyotáborban robotoló tudós bölcész és a saját kultúrájának értékeiről mit sem sejtő német munkafelügyelő látszólag semleges stílusú párbeszédében a groteszkre épülő oldás és feszítés antitézisét érzékeljük. A tragikus végkifejletű pillanatképből sűrűsödik a háború értékeit pusztító értelmetlensége, az áldozat kiszolgáltatottsága. Benne tömörül az elállatiasult ember gátlástalansága is: a német őr a beszélgetés során saját műveletlenségével egyre fokozódó mértékben szembesül. Az így növekvő belső feszültségének oldására viszont gondolkodás nélkül agyonlövi az éppen az ő német kultúráját dicsérő foglyot. Nincs harag, nincs indulat. A tragikum hangsúlyozását egyetlen nyelvi eszközzel, a párbeszéd érzelemmentes visszaadásával éri el Örkény. Szándékosan csupa semleges stílusú, 'mondás'-t kifejező igét sorakoztat fel expresszív vagy emotív minősítés nélkül: *kérdezte, mondta, magyarázta*. A főnévi minősítés egyetlen, szintén semleges stílushatású kijelölő jelzővel történik: *német őr*. (A szövegben a fordítással való összevetés céljából ezeket félkövérrel emeljük ki.) A felszíni forma mögött feszülő erő szemantikai síkon, az oldott beszélgetéssel össze nem illő módon, a groteszk eszközével szakítja meg a szöveget: az őr agyonlövi a foglyát. Ha az indulat, a gyűlölet, a félelem a szövegben explicit nyelvi formát öltene, elveszíténénk a groteszk feszültségteremtő nyelvi lehetőségét. A feszültséget, a feszítés után következő tragikus oldást éppen a forma és a tartalom ki nem fejtettsége hordozza a kort ismerő befogadó számára. A szöveg recepciója aktív olvasóra váró munkával fejeződik be: visszafelé haladva, retrospektív módon, utólagosan következteti ki a befogadó az össze nem illés mögötti szövegsemantikai összefüggéseket. Az oldás és feszítés groteszkre jellemző ereje a nyelvi és tartalmi össze nem illésben, a stilisztikum szintjén érvényesülő komikus hibában rejlik.

Voronkina orosz fordítása a nyelvi kifejezésmód, a stílus és benne a szinonimák megválasztásának a szintjén tér el az eredeti magyar szövegtől. Amennyiben az üzenetátadást lineáris műveletsorként mint kommunikációs aktust fogjuk fel, s benne csupán a kommunikációs folyamat átváltási, dekódolási műveleteit nézzük, feltételezhetjük, hogy valamilyen „zaj” okozza az eltérést az információs csatornában. Ám a fordításban, különösen pedig a műfordításban nemcsak a nyelvi jelek célnyelvi átültetését, az átváltási műveletek sorát, hanem a jelentések átalakulását és cseréjét is látnunk kell. Ezzel a kérdéssel többek között a kommunikációelmélet

szemiotikai iskolái foglalkoznak. A szemiotikusok a kommunikációban a szemantikai hatást, a szöveg kulturális szerepét és kulturális különbségeit vizsgálják, s az eltérésekben nem dekódolási zavart látnak, hanem egy olvasatként értelmezett jelképződményt, amelynek dekódolása során a befogadó fordító saját kultúrája tapasztalatait használta fel (vö. Fiske 1990). Az eredeti és a célnyelvi szöveg különbségeit tehát a teljes szöveg, a szemiotikai produktum befogadásánál kell megragadnunk. Voronkina fordítása kapcsán is azt tapasztaljuk, amit a legtöbb műfordítás során, hogy a fordító nyelvi kulturális normája erőteljesen közrejátszik mind az értelmezésben, mind a szövegalkotásban. Nem is feltételeznénk, hogy a nyelv-elsajátítás első lépéseiben megtanult, az elemi szókincshez tartozó szavak jelentését – *mondta, kérdezte* illetve *német* – nem értené jelen esetben a fordító. Arról van szó, amiről a pszicholingvisztika a beszédmegértési szintek működése kapcsán más összefüggésben világos képet ad: az orosz fordítás szerzőjének más a megértést befolyásoló tapasztalati tudása, amelyhez az új információkat méri. A groteszk esetében ez különösen fontos, hiszen itt utólagosan derülnek ki e zárt világ szélsőségesen össze nem illő elemeiből a groteszk nyitottabb és több arcú világszemléleti vonatkozásai. „A szoros értelemben vett megértés és az értelmezés/asszociációk szintjének egymás utáni aktivitását jól mutatja, hogy a mondat elhangzásakor igen rövid idő, de nem ritkán néhány másodperc is eltelik, amíg a hallgató a viccet »megérti«, azaz a legmagasabb dekódolási szintműködésbe lép” (Gösy 1999: 11). Ezt a nevetés vagy a bosszankodás, a mimika vagy bármely más reakció jelzi. A groteszk megértésekor elsőként ugyanez a folyamat megy végbe az eredeti szöveget befogadó fordító tudatában. Ám a fordító a szövegsemantizálás után a szövegalkotás fázisában azon nyomban a saját célnyelvi kulturális normája szerinti elemeket emeli be a fordítás lehetséges szinonimasoraiba. Mintegy a saját értelmezésében a háttérben meglevő „tudását” építi be a célnyelvi szövegbe.²

IN MEMORIAM DR. K. H. G.	IN MEMORIAM DR. K. H. G.
– Hölderlin ist ihnen unbekannt? – kérdezte dr. K. H. G., miközben a lódögnek a gödröt ásta.	– Hölderlin ist ihnen unbekannt? – поинтересовался профессор К.Х.Г., когда рыл яму, чтобы закопатьдохлую лошадь.
– Ki volt az? – kérdezte a német őr.	– А кто это? – спросил нацистский
– Aki a <i>Hyperion</i> -t írta – magyarázta dr. K. H. G. Nagyon szeretett magyarázni. – A német romantika legnagyobb alakja. És például Heine?	й охранник.
– Kik ezek? – kérdezte az őr.	– Автор «Гипериона», – пояснил профессор К.Х.Г., он очень любил просвещать людей. – Крупнейший представитель немецкого романтизма.
– Költők – mondta dr. K. H. G. – Schiller nevét sem ismeri?	Ну а Гейне?
– De ismerem – mondta a német őr.	– Говори, кто они? – прикрикнул
– És Rilket?	охранник.

² Kiemelések a szerzötől.

Szövegszintű jelentésképzés a fordításban

<p>– Őt is – <i>mondta</i> a német őr, és paprikavörös lett, és lelőtte dr. K. H. G.-t. (Örkény 1977: 73)</p>	<p>– Поэты, – <i>ответил</i> профессор К.Х.Г. – Но ведь имя Шиллера вам знакомо? – Знакомо, как же, – <i>огрызнулся</i> охранник. – А Рильке? – И этого знаем, – побагровел охранник и застрелил профессора К.Х.Г. (ЭРКЕНЬ 2000: 309)</p>
---	---

A pszicholingvisztika különbséget tesz *szövegértés* és *szövegértelmezés* között. Az előbbi a szöveg szemantikai/szintaktikai/gondolati egységben való birtokba vételét jelenti. A szöveg értelmezése ennél több: az adott szöveget behelyezzük egy tágabb ismeretanyagba, és/vagy egy korábban tárolt információsorozattal hasonlítjuk össze. A pszicholingvisztikában jellegzetesen visszatérő kérdés, hogy milyen kapcsolat van a legáltalánosabb értelemben vett *tudás* és a nyelvi feldolgozás, a *megértés* között (vö. Gósy 1999: 110). Az irodalmi szöveg befogadását középpontba állító befogadasesztétika ettől az olvasóban felhalmozódott tudástól teszi függővé a mű olvasatát, a megértés mikéntjét (Eco 1998: 11–26). A saját háttérismerettel történő összevetésre, korrekcióra, majd kiegyensúlyozásra épülő receptív folyamatot követően születik meg a fordítóban a célnyelvi szöveg. A magyar eredetivel egyező helyeken a félkövérrel kiemelt igék Voronkina orosz szövegváltozatában sorrendben így alakulnak: *érdeklődött, kérdezte, magyarázta, rivallta, válaszolta, fröcsögött*. Az egyetlen kijelölő jelző minősítő jelzővé alakul. A ritkított kiemeléssel jelzett helyen a magyar eredetiben szereplő *német őrt náci* őrként fordítja. Az orosz fordítás láthatóan más, expresszív és emotív értékmegvonást is tartalmazó valóságértelmezést tükröz, mint Örkény magyar szövege. Itt sérül a groteszkre épülő szöveg. Az eredetiben látható, hogy Örkény egypercesében nincsenek egyéniségek, jellemek, így nincs jellemfejlődés sem. A jellem nélküli alakok egy végzetes viszonyváltozást mutatnak be (az őr megöli a tudóst). Az egyéniségtől, személyiségjegyeiktől független viszonyváltozás egyszerűen csak „megtörténik”. Ez a „bármi lehetséges” érzés adja a groteszkben és az abszurdban rejlő feszültséget, amelyet a szerző a nyelvi jelek és a történés kibékíthetetlen ellentétével hangsúlyoz, s amelyet a szövegértelmezőnek az eddigi „tudása” alapján kell feloldania (vö. Bécsy 1987, Tolcsvai Nagy 1999). Ezt a kulturálisan meghatározott mentális képet érdemes tüzetes elemzés alá venni, hogy a fordítás szövegproduktumának indokoltságát megértsük.

Miért nem tudta „kivárni” a fordító, hogy az orosz olvasó tegye meg ezt a lépést? Miért adott személyiségjegyeket a hősöknek az igék modalitásának megváltoztatásával, a kijelölő jelző minősítővé változtatásával? A magyarázat a temporalitásban, a befogadó szellemi, esztétikai, kulturális horizontját kialakító kor történelmi, társadalmi körülményeiben keresendő. Voronkina fordítása 2000-ben jelent meg, majdnem tíz évvel a szovjet birodalom széthullása után. Egy rend-

szerváltozással együtt azonban a tudat, a régi sztereotípiákra épülő korábbi közvélekedés gyökereiben nem tud megváltozni, ehhez generációkra van szükség. A szovjet idők hétköznapi tudatában eszerint a háború alatti *német* katonához minden esetben a *náci* konnotálódott, szinte azonosult vele. Ugyanígy a történelmi, kulturális emlékezet alakította szekvenciák szerint az őt *rivallva* válaszolt, gyűlölettől *fröcsögött*. A sokat szenvedett orosz átlagember évtizedek során formált közgondolkodásának szintjén ez az asszociációs sor mind a mai napig így él. Még ha a fordító pontosan tudta is, hogy az eredeti szövegben – épp a groteszk hatás elérésének érdekében – szándékosan közömbös stílustulajdonítású szavak szerepeltek e helyeken, nem kerülhette meg a befogadói horizonton a napjainkig élő, általa is jól ismert sztereotípiákat a háborúbeli német katonáról. Ebből az aspektusból tehát az orosz fordítás a befogadó normarendszerét követi. Mindez a groteszk sérülését jelenti.

9. Az *IN MEMORIAM DR. K. H. G.* című egyperces novella ukránul

Összevetésként megvizsgáltuk a *Magyarul Babelben* című internetes oldalon található ukrán fordítást³.

IN MEMORIAM DR. K. H. G. (Magyar)	IN MEMORIAM DR. K. H. G. (Ukrán)
– Hölderlin ist ihnen unbekannt? – kérdezte dr. K. H. G., miközben a lódögnek a gödröt ásta.	– Hölderlin ist ihnen unbekannt? – спитав др. К. Н. Г. поки рив ями.
– Ki volt az? – kérdezte a német őt.	– Хто був він? – спитав німецький сторож.
– Aki a <i>Hyperion</i> -t írta – magyarázta dr. K. H. G. Nagyon szeretett magyarázni. – A német romantika legnagyobb alakja. És például Heine?	– Котрий написав Гиперион – пояснив др. К. Н. Г. .Он любив пояснити. – Він був представник німецькей романтики. Й Геине?
– Kik ezek? – kérdezte az őt.	– Хто вони? – спитав сторож.
– Költők – mondta dr. K. H. G. – Schiller nevét sem ismeri?	– Поеты – казав др. К. Н. Г. – Ти знаєшь Шиллера?
– De ismerem – mondta a német őt.	– Так, знаю – казав сторож.
– És Rilket?	– И Рилке?
– Őt is – mondta a német őt, és raprikavörös lett, és lelőtte dr. K. H. G.-t.	– Його теж – казав німецький сторож и він став нервоним и підстрілив др. К. Н. Г.-а
Az idézet forrása: OSZK MEK Feltöltő: Kárpáti Göttler László Antal	Az idézet forrása: OSZK MEK Feltöltő: Sipos Ferenc Norbert

³ https://www.magyarulbabelben.net/works/hu/%C3%96rk%C3%A9ny_Istv%C3%A1n-1912/In_memoriam_Dr_K_H_G. (2022. 11. 01.)

Szövegszintű jelentésképzés a fordításban

Ebben a szövegvariánsban a szövegjelentés szintjén nem sérült ugyan a groteszk eszköztára, ám annál több – az anyanyelvűek számára érthetetlen módon – lexikai és grammatikai hibát talál az ukrán beszélő. Balla Evelina, a Nyíregyházi Egyetem ukrán anyanyelvű oktatója javításában a szöveg a következő.

<p>IN MEMORIAM DR. K. H. G. (Magyar)</p> <p>– Hölderlin ist ihnen unbekannt? – kérdezte dr. K. H. G., miközben a lódögnek a gödröt ásta. – Ki volt az? – kérdezte a német őr. – Aki a <i>Hyperion</i>-t írta – magyarázta dr. K. H. G. Nagyon szeretett magyarázni. – A német romantika legnagyobb alakja. És például Heine? – Kik ezek? – kérdezte az őr. – Költők – mondta dr. K. H. G. – Schiller nevét sem ismeri? – De ismerem – mondta a német őr. – És Rilket? – Őt is – mondta a német őr, és paprikavörös lett, és elötte dr. K. H. G.-t.</p> <p>Az idézet forrása: OSZK MEK Feltöltő: Kárpáti Göttler László Antal</p>	<p>IN MEMORIAM DR. K. H. G. (Ukrán)</p> <p>– Hölderlin ist ihnen unbekannt? – спитав dr. K. H. G., поки рив яму. – Хто був він був? – спитав німецький сторож. – Котрий Той, хто написав Гіперіон, – пояснив dr. K. H. G. .ОнВін любив пояснитиювати. – Він був найяскравішим представником німецького романтизму. И А Гейне наприклад? – Хто вони? – спитав сторож. – Поети, – казав dr. K. H. G. – Ти знаєш Шиллера? – Так, знаю, – казав сторож. – И А Рільке Рільке? – Його теж, – казав німецький сторож, і почервонів, і застрелив н він став червоним и підстрелив dr. K. H. G.-a</p> <p>Az idézet forrása: OSZK MEK Feltöltő: Sipos Ferenc Norbert</p>
<p>IN MEMORIAM DR. K. H. G. (Ukrán)</p> <p>– Hölderlin ist ihnen unbekannt? – спитав dr. K. H. G., поки рив яму. – Хто він був? – спитав німецький сторож. – Той, хто написав Гіперіон, – пояснив dr. K. H. G. Він любив пояснювати. – Він був найяскравішим представником німецького романтизму. А Гейне наприклад? – Хто вони? – спитав сторож. – Поети, – казав dr. K. H. G. – Ти знаєш Шиллера? – Так, знаю, – казав сторож. – А Рільке? – Його теж, – казав німецький сторож, і почервонів, і застрелив dr. K. H. G.-a</p>	<p>Az ukrán hibák javításait kövérítéssel jelöltük. A nyelvileg helyes ukrán fordítás Balla Evelinának, a Nyíregyházi Egyetem oktatójának a munkája.</p>

10. Összegzés

Összegzésképpen érdemes a műfordítás néhány szövegalkotási sajátosságára külön is kitérni. A műfordításban az információ ekvivalens, szöveg szintű átadásában túl fontos szerepe van a célnyelvi alkotói, kreatív esztétikai attitűdnek, a társadalom-lélektani motiváltságnak, a mentális világképnek. A műfordítás-kutatók úgy vélik, hogy a folyamat döntő eleme nem a forrás- és célszöveg ekvivalens megfeleltetése, hanem a kreatív esztétikai és érzelmi jelentésképzés, a szinonimaválasztás eredményessége. „A fordítás végső soron nem két szöveg közötti autonóm viszony, hanem olyan beszéd, amely a folyamatszerű, megértő, értelemkereső olvasás feltételeinek van alárendelve” – idézi Karlheinz Stierle-t az esztétikai relációkról szólva Kulcsár Szabó Ernő (Kulcsár Szabó 2000: 271). Az értelemkeresés összevető módon mindenkor az olvasó előfeltevéseire, az előzetesen megszerzett tudására alapozhat. Örökény fordítója arra az egyetemes történelemszemléletre támaszkodik, amelyet a szovjet történelemíróktól és tankönyvekből megtanult, amely a németekkel szembeni Nagy Honvédő Háború ismert sztereotípiáiban összegződik. Az orosz szöveg autosztereotípiáit se igazítja a magyar befogadó értékrendjéhez.

A stílus interszubsjektív és interaktív funkcionálását a stílus összetettségében lehet megragadni. A stílus szövegben funkcionál, közös figyelmi és referenciális jelenetben, megértett beszédhelyzetben jön létre a nyelvi megformáltság aktuális értékei révén. A nyelvi megformáltságnak két forrása különíthető el: a szociokulturális tényezők és a nyelvi potenciál. A szociokulturális tényezők a stílus olyan összetevői, amelyeket „egy közösség, egy kultúra alakít ki, tart fenn, kulturális attribúciók révén értelmet rendelve megformáltsági típusokhoz, de amelyek nem következnek feltétlenül és kizárólag a nyelvi rendszeren belüli jellemzőkből és viszonyokból” (Tolcsvai Nagy 2012: 22).

A történelemszemlélet mellett a műfordítás óhatatlanul felidézi azokat az irodalmi, esztétikai mintákat is, amelyek szerint az adott valóságreszletről a célnyelvi normák szerint szólni lehet. A műfordítás folyamatában a mintakövető mozzanat megértéséhez a beszédmegértés és a beszédprodukció nyújt segítséget. A háttérben a pszicholingvisztikai ismeretek is meghúzódnak. A pszicholingvisztika a műfordítás folyamatának feltárásához a hermeneutikához hasonlóan abban a tekintetben nyújt nagy támogatást, hogy megvilágítja a befogadás és az újraalkotás tudati és lélektani szakaszait. Ezek minden értelmezéskor és szövegalkotáskor – így a fordítói munka folyamatában is – törvényszerűen mennek végbe, mígnem végeredményként a célnyelvi olvasó elé nem kerül a szövegértelmezés mentális világa, a fordításban realizálódott irodalmi-esztétikai produktum.

Irodalomjegyzék

- Albert S. 2003. *Fordítás és filozófia. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* XVII. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Albert S. 2011. „A fővenyre épített ház”. *A fordításelméletek tudomány- és nyelvfilozófiai alapjai*. Budapest: Áron Kiadó.
- Andor J. 2005. Kognitív grammatika: A tudomány jelenlegi állása és kapcsolódó kérdései: Interjú Ronald Langackerrel. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* XXI. Budapest: Akadémiai Kiadó, 13–42.
- Barna L. 2020. Értelmezői közelítés a műfordításban. Miskolc: Miskolci Egyetem BTK Kutatói Almanach.
<https://www.uni-miskolc.hu/~btmtt/almanach/9-18.pdf> (2022. 11. 01.)
- Bécsy T. 1987. *A cselekvés lehetősége*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Catford, J. C. 1965. *A Linguistic Theory of translation* (Language and Language Learning). Oxford: Oxford University Press.
- Domonkosi Á. 2002. *Megszólítások és beszédpartnerekre utaló elemek nyelvhasználatunkban*. Jakab L. (szerk.): A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai 79. Debrecen.
- Eco, U. 1998. *A nyitott mű*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Fiske, J. 1990. *Introduction to Communication Studies*. 2 ed. London: Routledge.
- Gósy M. 1999. *Pszicholingvisztika*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Jakobson, R. 1972. *Hang – Jel – Vers*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Kade, O. 1968. *Kommunikationswissenschaftliche Probleme der Translation*, Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Klaudy K. 1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Második, bővített kiadás. Budapest: Scholastica Kiadó.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica Kiadó.
- Klaudy K. 2013. Nyelvi és kulturális aszimmetria a reáliák fordításában. In: Bárdosi V. (szerk.): *Reáliák – A lexikológiától a frazeológiáig. Értelmezések és fordítási kérdések*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 86–91.
- Kulcsár Szabó E. 2000. *Irodalom és hermeneutika*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Lőrincz J. 2018. *Kontrasztív nyelvészet, kontrasztív stilisztika*. Komárom: Selye János Egyetem.
- Nida, E. 1964. *Toward a Science of Translating*. Leiden: Brill etve.
- Petőfi S. J. 2004. *A szöveg mint komplex jel*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Popovič, A. 1980. *A műfordítás elmélete*. Bratislava: Madách.
- Róka J. 2002. *Kommunikációtan*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Saussure, F. 1997. *Bevezetés az általános nyelvészetbe*. Budapest: Corvina.
- Tátrai Sz. 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

- Tolcsvai Nagy G. 2010. Kálvin és a Károli-biblia nyelve. *Magyar Tudomány* 171. évf. 2: 152–158.
<http://www.matud.iif.hu/2010/02/03.htm> (2022. 11. 01.)
- Tolcsvai Nagy G. 2012. A stílus szociokulturális tényezőinek kognitív megalapozása. In: Tátrai Sz.–Tolcsvai Nagy G. (szerk.): *A stílus szociokulturális tényezői. Kognitív stilisztikai tanulmányok*. Budapest: ELTE Stíluskutató csoport, 19–50.
- Tolcsvai Nagy G. 1999. „*Nem találunk szavakat*”. Pozsony: Kalligram Kiadó.

Szépirodalmi források

- Örkény I.: *Egyperces novellák*. Budapest, Magvető Zsebkönyvtár, 1977.
ЭРКЕНЬ, И.: *Повести, рассказы, рассказы-минутки*. Москва, „Радуга”, 2000.

Meaning Formation at the Text Level in Translations

Contrasting the translation practice with translational theory – in Janos S. Petőfi’s terminology – requires a multidisciplinary approach of the text at macro and micro levels. A theoretical overview of translation studies is essential for teaching practice-oriented translation skills. Translation is essentially an exchange of communication codes. Translation needs to be addressed as a semiotic analogy between languages and cultures. Within the semantics of translation, we need to examine the types of equivalence, the translatability of text genres and text types. The pragmatics of translation takes a look at the possibilities of dynamic and formal meaning-formation. Textology provides an overview of the text levels, the elements that help the reporting process in other related disciplines. Translation stylistics draws attention to technical conversion operations and functional styles. In this work we study the components of meaning formation at the text level in the Russian and Ukrainian translations of Istvan Orkeny’s one minute stories *IN MEMORIAM DR K. H. G.*